

**Wie was
Alexander Comrie**

C. van den Bovenkamp

Dr. Alexander Comrie

Voorwoord

Jij hebt een naam...een achternaam, maar óók een vóórnaam. Die voornaam wordt wel je roepnaam genoemd. De naam waarmee je ouders of wie dan ook je roepen.

Mensen hebben vrijwel overal op de hele wereld een roepnaam en een achternaam.

Op gebouwen zie je ook wel eens een naam staan; soms ook op huizen en op kerken. Dat klopt! Maar ook zijn er scholen die een naam dragen. Ook jullie school heeft dat! Daar zie je, als je er goed naar kijkt de naam dr. A. Comrieschool.

Alexander Comrie: Wie was deze man? Daarover ga ik jullie nu vertellen.

Op de vorige pagina zie je Alexander, dat is zijn roepnaam en Comrie is zijn achternaam.

Er is ooit maar één keer van hem zo'n schilderij gemaakt.

Het dorp Comrie

Comrie House

Toen Alexander nog een kind was

Op 15 december 1706 stapt Patrick Comrie door de straten van het stadje Perth in Schotland. Hij huivert een beetje, want het is tamelijk koud. Hij zet zijn kraag overeind. 'Br!'... hoor je hem zachtjes zeggen. Hij loopt flink door...hoe eerder is hij thuis, waar het heerlijk warm zal zijn. Hij houdt zijn tas met daarin papieren goed vast. Er zitten belangrijke papieren in die tas. Ja, je moet weten, dat Patrick Comrie advocaat is. Ah...daar ziet Comrie zijn huis al...Wel een mooi huis, maar toch...lang niet zo groot en zo mooi als zijn huis in het dorp Comrie. Dat is ook van hem! Maar-ja, hij heeft nu sinds een tijdje ook een huis in Perth. Dat moest wel...Anders moest hij telkens toch een afstand van zo'n vijfendertig kilometer heen en ook weer terug lopen. Dat is te veel voor hem. Dan gaat er te veel tijd inzitten om dagelijks naar Perth te moeten gaan en daarna weer terug naar het prachtige dorpje Comrie, waar hij bezitter is van het Comrie House. Dus Alexanders vader had twee huizen. Eén in het dorp Comrie en één in de stad Perth.

Opeens hoort hij, als hij de deur open doet, stemmen. Kinderstemmen! Dat zijn James en Jeanne. Die in de kamer zitten. Ze kijken blij als ze hun vader zien! Ook zijn vrouw Rachel is er. Ze vraagt of Patrick een goede dag heeft gehad. Hij knikt van 'ja' en zet zijn tas weg. Zijn jas hangt hij op de kapstok. Nog een paar dagen, dan hopen Rachel en Patrick weer een kindje te mogen krijgen. Zou het een jongen zijn? Of...een meisje?

De volgende dag al, op 16 december 1706 wordt in het gezin van Patrick en Rachel Comrie-Vause een zoontje geboren. Ze geven hem de naam Alexander. Samen met zijn broertje James en zijn zusje Jeanne groeit Alexander op in dit gezin. Een paar jaar later wordt er nog een zusje geboren, Joanne. Vader Patrick is al getrouwd geweest en moeder Rachel ook. Vader Patrick z'n eerste vrouw is overleden en hij heeft twee kinderen, James en Jeanne. Moeder Rachel Vause is ook getrouwd geweest, met James Drummond, een kapitein uit het Britse leger,

die al jong gestorven is. Moeder Rachel d'r opa was predikant in de grote stad Glasgow. Hij heette Andrew Gray.

Als Alexander oud genoeg is, mag hij naar school. Daar leert hij lezen, schrijven en rekenen. De kinderverzorgster leest hen vaak verhalen voor uit een boek, dat 'Arabian Teals' heet. De kinderen vinden dat heel fijn en genieten ervan. Er staan Arabische vertellingen in met prachtig versierde tekeningen erbij.

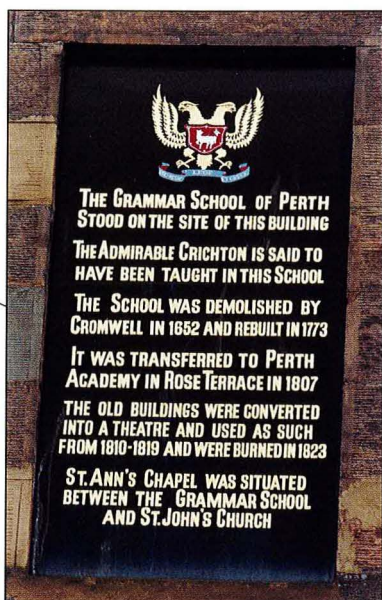
De Grammar School

Alexander groeit op in Perth

Als Alexander klaar is op school, mag hij verder gaan leren. Hij gaat naar de Grammar School, een school die bij ons Gymnasium heette. Het schoolgebouw van de Grammar School kun je nog zien als je in Perth bent. Daar leren de kinderen op die school moeilijke talen: Latijn, Grieks en Hebreeuws. De Bijbel is voor het eerst geschreven in het Hebreeuws (het Oude Testament) en in het Grieks (het Nieuwe Testament). Alexander leert die talen al op jonge leeftijd heel goed. Zijn vader wil dat hij dominee zal worden, net als zijn overgrootvader dat is geweest. Dat was Andrew Gray.

Die man, Gray, is maar 22 jaar geworden. Toen stierf hij. Hij vreesde God, had een nieuw hart ontvangen en preekte ruim over Wie God is en ook over de Heere Jezus, Die hij mocht kennen als zijn Borg en Zaligmaker. Hij heeft maar korte tijd mogen dienen in de Schotse kerk, maar zijn preken zijn rijk gezegend. Tot vandaag de dag toe kunnen die preken, die ook in het Nederlands vertaald zijn, nog gelezen worden. Andrew Gray leefde dicht bij de Heere. Om jaloers op te

worden! Hij was getrouwd en had een **dochter Rachel**, die met John Vause, een gevangenisopzichter, trouwde. Hun oudste dochter, **ook een Rachel**, trouwde met James Drummond, die spoedig daarna is gestorven. **Later trouwt Rachel weer**, nu met Sir Patrick Comrie van het landgoed Comrie afkomstig. Uit hun huwelijk zijn twee kinderen geboren: **Alexander** en Joanne. De kinderen hebben een kinderverzorgster, want een nicht van hen zorgt trouw voor ze.

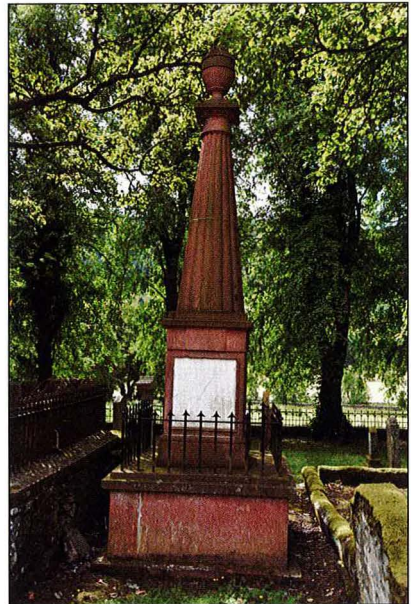
Ebenezer Erskine

Ralph Erskine

Thomas Boston

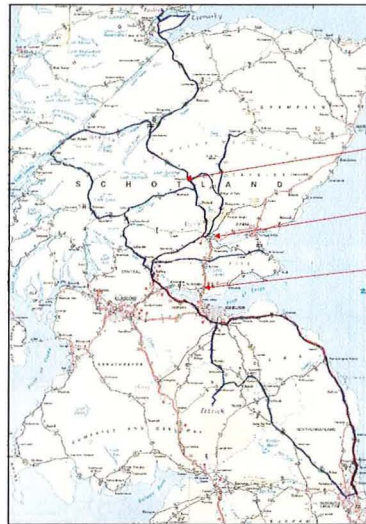

Gravestone Thomas Boston in Ettrick

In Perth is Alexander gedoopt in de St. John Kirk (Schots woord voor kerk), de kerk die genoemd is naar Johannes de Doper. In die St. John's kerk kwamen in de tijd dat Alexander in Perth woonde, wel eens dominees preken, ook twee

Maandag 2 juli

- Pitlochry – Blair Athol
- Dunfermline
- Perth

broers die allebei dominee waren. De ene broer is *Ebenezer* Erskine en zijn jongere broer is *Ralph* Erskine. Van die dominees kreeg Alexander ook catechisatieles, als zij wel eens in de stad Perth waren. Als jong kind reeds krijgt Alexander van de Heere een nieuw hart. Nadat hij belijdeniscatechisatie gevolgd heeft, doet hij belijdenis van het geloof. Hij mag daarna ook aan de bediening van het Heilig Avondmaal deelnemen. Hij mag door het oprechte geloof weten dat de Heere Jezus ook voor zijn zonden is gestorven. Wat is dat groot!

Als Alexander negentien jaar is geworden, moet hij van de Grammar School af. Zijn vader kan het schoolgeld niet langer betalen. Dat was erg jammer voor Alexander. Nu kan hij zijn studie voor predikant niet beginnen, hoewel er in zijn hart een vurige wens is om dominee te worden. (hij wil dit worden omdat God hem een begeerte tot het ambt van predikant heeft gegeven in zijn hart). Dan gaat hij werken op een handelskantoor in de grote stad Edinburgh. In die stad wonen ook vrienden en familie van zijn vader. De man bij wie hij op kantoor werkt, doet ook zaken in Nederland. Daar heeft hij eens op een keer met de Rotterdamse koopman

Van der Willigen over Alexander Comrie gesproken. Van der Willigen wil Alexander beter leren kennen. Wie weet...kan deze man in Nederland hem helpen om daar de studie voor dominee te mogen voortzetten. Comrie vertrekt naar Nederland. Nooit zal hij meer in Schotland terugkomen. Dan reist Comrie op een boot naar Nederland. Hij neemt afscheid van zijn vader en moeder en van zijn broer en zussen. Op zee stormt het heel erg. Het is zwaar weer onderweg. Ternauwernood ontkomen de opvarenden van het schip een ramp. De Heere beschermt hen allen.

In Nederland

Na de lange zeereis komt Alexander Comrie in de haven van Amsterdam aan. Met een trekschuit reist hij van Amsterdam naar Rotterdam. In die trekschuit spreken de mensen met elkaar. Comrie verstaat er niets van, helemaal niets. Hij spreekt en verstaat alleen maar de Engelse taal. Hij gaat naar meneer Van der Willigen. Daar gaat hij werken op het handelskantoor. Anderhalf jaar heeft Comrie in Rotterdam gewoond. Hij leert daar al een beetje en later nog wel meer van de Nederlandse taal. Zo ver van huis, ver weg van Schotland, zorgt de Heere ook voor Alexander. In die grote stad Rotterdam wonen namelijk veel kinderen van de Heere. Velen van hen mag Alexander in het huis van Van der Willigen ontmoeten. Het huis lijkt soms wel een herberg voor Gods kinderen. De baas van hem heeft veel vrienden onder Gods kinderen. Sommige uitdrukkingen kan hij in het Nederlands nog niet zo goed begrijpen, maar één ding valt hem almaar op, namelijk dat deze mensen dezelfde taal spreken als Gods kinderen in Schotland. Wat zij mogen vertellen, daarvan herkent hij iets in zijn eigen hart.

Aan de andere kant overvalt het hem wel eens dat hij als vreemdeling hier is in een vreemd land. Zonder zijn familie! Op een handelskantoor. Om meer te gaan leren over de handel, maar dat ziet Alexander nu juist niet zo goed zitten. Veel meer voelt hij zich aangetrokken om te gaan leren voor predikant. Hij wilde dat al in Schotland. Hij moest daar stoppen met zijn studie, omdat zijn vader het niet meer kon betalen. Met tranen in zijn ogen bergt hij enkele handelspapieren op. Hij pakt zijn Bijbel en buigt zijn knieën. Hij vertelt zijn nood aan de Heere...

In zwaar weer op het water...

Op een keer maakt Alexander in die tijd een reis per schip. Hij doet dit in opdracht van meneer Van der Willigen. Dat kwam zomaar onverwacht. Meneer Van der Willigen stapte het kantoor op een morgen binnen. 'Mannen, jullie hebben de opdrachten goed uitgevoerd! De klanten wachten al op hun bestellingen.' Dan ziet hij Alexander zitten: 'En...hoe maak jij het, jongeman uit Schotland?' vraagt hij. Hij kijkt Alexander eens aan en zegt dan: 'Iets anders, Alexander! Jij zit hier al dagen lang op kantoor. En 's avonds, na kantoortijd, doe je heel goed je best om Nederlandse woorden te leren. Je moet er eens even tussenuit. Een reisje zou je goed doen. Heb je zin om morgen mee te gaan naar Zeeland, met een schip? Daar vaar je eerst mee naar Zwartewaal. En van daar ga je met een ander schip de Noordzee op.' Alexander krijgt pretoogjes van dit mooie aanbod van meneer. 'Ja...ja...meneer, dat wil ik heel graag', antwoordt hij. 'Dat dacht ik wel...' lacht meneer Van der Willigen. Zo vaart Alexander de volgende dag langs de Noordzeekust. Op weg naar Zeeland. Als hij ergens in een haven op het tweede schip is gestapt, gaat het stormen! Inktzwarte wolken jagen door de lucht en het wordt al maar donkerder. Iedereen die zich op het schip bevindt, gaat bidden tot de Heere om bewaring. Sommige mensen roepen ook en er wordt gegild. Angstige ogenblikken maken ze mee aan boord van dat schip. Overal zien ze wrakhout drijven. Houten planken, balken en ook spullen dansen op de golven heen en weer.

De golven slaan woest heen en weer. Ze zien ook drenkelingen en proberen er een paar te redden. In totaal kunnen er zeven gered worden. Met grote inspanning worden die aan boord gehesen. Dan roept de kapitein van het schip: 'Mannen, we gaan terug naar Zwartewaal.' Wel veertig schepen zijn vergaan in deze zeer zware storm. Het schip uit Zwartewaal, met Alexander Comrie aan boord, blijft gespaard. Het doet hem later, als hij hierop terug ziet, denken aan de apostel Paulus die met 276 opvarenden in groot levensgevaar was op de Middellandse Zee.

In Geervliet

Uitgeput komen ze aan in Geervliet. Ze staan bibberend aan de wal. Dan komt er een man aangelopen, een stuurman van een ander schip. Die roept hen toe: 'Mannen, ga maar met mij mee. Ik ben schipper en kom uit Geervliet, een stadje hier vlakbij. Ik zal zorgen dat er daar voor jullie allemaal onderdak te vinden is.' Alexander mag op een boerderij de nacht doorbrengen. Hij buigt zijn knieën en dankt de Heere voor Zijn bewaring in deze vreselijke storm. De boer merkt wel dat deze vreemdeling, Alexander, geen echte Hollander is. Wat ziet hij er uit! Hij loopt in doorweekte kleren rond en heeft verwarde haren. Toch valt de boer nog iets anders op: die vreemdeling knielt eerbiedig neer. Hij bidt ernstig. Daar wil hij meer van weten. Als die vreemdeling uitgerust zal zijn, zal hij aan hem eens vragen waarom hij dat doet. De volgende dag slaapt hij lang uit. Zo moe is hij geworden. Bij het middagmaal vraagt de boer hem wat hij allemaal heeft meegemaakt op zee en wie hij is. Dan vertelt hij over Schotland, over zijn jonge jaren daar, over Wie de Heere is voor hem! Ook van zijn begeerte om predikant te worden...De boer en de boerin luisteren naar hem. Voor hij weggaat heeft hij nog een vraag: 'Zeg boer, zijn er hier in dit stadje ook mensen van Gods volk? Zou u mij daar eens willen brengen als dat zo is?' 'Vreemdeling, mag ik eerst eens weten hoe u heet?' vraagt de boer hem. 'Alexander Comrie, meneer.' 'Zo Comrie, nou, dat volk waar u naar vroeg, is er gelukkig ook hier. Ik wil je daar brengen. Sommige mensen spotten met hen en noemen hen 'fijnen'. Comrie, je treft het bijzonder, man. Ik hoor dat net nu meneer De Sterke, een heel rijke man, die in Den Haag woont, in ons stadje is. Hij hoort ook bij dat volk van God.' Die middag gaan Alexander en de boer op pad. In Geervliet, een klein stadje met een prachtige kerk en ene mooi stadhuis, verblijft meneer De Sterke op een boerderij. Gelukkig is hij daar in huis, als de boer en zijn Schotse vriend er aankomen. Samen met de boer van die boerderij zitten ze in de voorkamer. Ze worden hartelijk welkom geheten. De Sterke is erg benieuwd naar de levensgeschiedenis van de jonge Schot. Geboeid luistert hij naar hem. Af en toe vraagt

hij hem iets. Als Alexander vertelt over de studie die hij moest afbreken, kun je aan De Sterke merken dat hem dat iets doet. Hij vraagt of Alexander het naar zijn zin heeft op het handelskantoor. De jongeman vertelt dat het wel gaat, maar dat hij veel liever zou gaan studeren! De middag is voorbij eer ze er erg in hebben. Op verzoek van De Sterke blijft Alexander nu op de boerderij van deze boer. 'Blijf nog maar een paar dagen hier, jongen! Binnenkort ga ik naar Den Haag terug en dan zal ik je op die reis terug brengen in Rotterdam. Met je baas maak ik alles wel in orde hoor! Ik spreek hem niet zo veel, maar hij is wel een echte vriend van mij!'

Terug in Rotterdam

'Alexander, kom eens even bij me' zegt meneer Van der Willigen op een keer, nadat hij weer terug is gekomen in Rotterdam. 'Vanavond om half zeven moet je om mijn kantoor komen', vervolgt hij. 'Dat is goed, meneer', luidt het antwoord van Alexander. Hij gaat er over nadenken wat dat kan betekenen. Hij piekert erover. Deze vraag van Van der Willigen houdt hem bezig. 'Als er nou kerk gehouden werd of een gezelschap waar men over de Heere en Zijn dienst met elkaar mag spreken, peinst hij..., dat zou ik liever doen...maar op kantoor komen bij meneer. Wat zou dat toch zijn?'

Met een bonzend hart staat hij om half zeven die avond voor de deur, waarachter meneer Van der Willigen zich bevindt. Hij klopt op de deur. 'Binnen', hoort hij een stem zeggen. Met schroom stapt hij naar binnen. Hij ziet dat meneer Van der Willigen niet alleen is. Er zit nog iemand in het kantoor. Dat is...meneer De Sterke! Beide mannen kijken heel vriendelijk naar Alexander. 'Ga maar zitten, Alexander!' nodigt meneer Van der Willigen hem uit. Hij gaat verder met zijn praatje: 'Meneer De Sterke is vandaag in Rotterdam voor een familiebezoek. Hij wil je graag even spreken. Daarom heb ik je uitgenodigd om hier even te komen vanavond op mijn kantoor.' Meneer De Sterke kijkt hem aan en gaat dan vertellen wat hem zo bezig houdt sinds hij Alexander heeft ontmoet in Geervliet. 'Ja, jongen' zegt hij, 'je begrijpt er misschien helemaal niets van waarom ik jou wil spreken. Alexander, nog niet zo lang geleden hebben we elkaar voor het eerst gesproken. Dat zullen we allebei niet gauw meer vergeten. Je hebt toen ook iets over jezelf verteld. Hoe de Heere in jouw leven is gaan werken. Hoe je Hem niet missen kunt. Ik heb toen gevoeld dat Hij jou wil gebruiken in Zijn dienst. Daarom had je in je vaderland al een begin gemaakt met studeren. Je kwam in Nederland terecht. Een onbegrepen weg voor jou, toch?' Alexander knikt zwijgend. 'Jonge vriend', gaat De Sterke door met zijn verhaal, 'ik heb daarna heel veel aan jou moeten denken. Het liet me niet los. Toen kwam er een plan in mijn gedachten. Dat plan heb ik eerst aan de Heere voorgelegd. Daarna heb ik er met anderen

over gesproken. Met Van der Willigen bijvoorbeeld, maar ook met mijn zwager, dominee Tarée. We staan alle drie achter dit plan.' Alexander kijkt vol spanning naar wat De Sterke nog meer naar voren zal brengen. 'Jongen, de Heere heeft mij veel gegeven. Ik ben rijk gezegend met aardse goederen. Ik heb boerderijen, uitgestrekte landerijen, veel bezittingen. De Heere heeft mij dat alles geschonken. Nu wil Hij dat ik daar goed mee om ga. Dat ik het tot eer van Zijn Naam zal gebruiken. Wij hadden gedacht om jou te helpen. Jij kunt hier dan niet op dit kantoor blijven. De Heere heeft ander werk voor jou! Werk in Zijn dienst, in Zijn Koninkrijk. Jij moet theologie gaan studeren. Hier in ons land hebben we zulke jonge mannen dringend nodig. Die studie kost veel geld, dat weet je. Wij met z'n drieën zullen dat betalen. Jij hoeft maar één ding te doen en dat is: je best doen met studeren. Daar hebben wij alle vertrouwen in, Alexander!'

Het lijkt wel een droom, die gaat uitkomen. Maar dat is het niet, nee, het is een verhoring op de gebeden die Alexander heeft gedaan of God hem een weg wilde aanwijzen, waarop hij zou kunnen gaan om predikant te mogen worden. Van der Willigen stemt volledig in met het vertrek van Alexander van zijn kantoor. Hij zegt: 'Alexander, ik vind het best jammer dat ik je op kantoor kwijtraak. Want je doet goed je best. Maar de Heere heeft jou gaven gegeven om die in Zijn dienst te besteden. Daarom sta ik je graag af. Nog één ding. Wij hebben ook nagedacht over een geschikte universiteit. Er zijn er wel een paar in Nederland waar je theologie kunt gaan studeren. Het zou het makkelijkst zijn als je voor Leiden zou kiezen. Dat ligt het dichtste bij. Maar, toch zouden wij liever zien dat je naar een andere universiteit ging. Die is wel veel verder weg. Helemaal in Groningen. Daar zijn goede en betrouwbare professoren. Professoren die de zuivere waarheid aanhangen en verdedigen. Eén van hen is ene familielid van me, professor Van Velzen. Hij is niet alleen een geleerde, maar ook een godvrezende professor.'

Alexander bedankt de beide heren en neemt afscheid van De Sterke. Die nacht kan hij niet slapen. Wat een blijdschap is er nu gekomen! Een diepe vreugde doortintelt zijn hart.

Naar Oudshoorn

In het voorjaar van het volgende jaar stuurt Van der Willigen Comrie naar het dorp Oudshoorn. Daar en ook in het dorp Woubrugge wonen goede vrienden van hem. Comrie maakt er kennis met de familie Van Schllingerhout, met de heer Arnoldus de Sterke en met dominee Tarée. Deze mensen, die overtuigd zijn van de echte vroomheid van de jonge Alexander, helpen Comrie om dominee te kunnen worden. Zij betalen het schoolgeld voor hem. Wat zorgt de Heere goed voor Comrie. Hij mag verder leren! En zo komt hij in Groningen terecht. Daar staat een universiteit. Op die universiteit kunnen studenten die dominee willen worden, theologie studeren.

Professor C. van Velzen

In Groningen

Zo wordt Alexander Comrie ingeschreven als student. Hij leert ijverig. Leren alleen is niet genoeg om dominee te kunnen worden. Nee, daarvoor is een nieuw hart nodig! Je kunt aan Comrie merken dat hij de Heere vreest. Met de feesten, die op de universiteit gehouden worden, doet Comrie niet mee. Als hij pas in Groningen is aangekomen, komt hij ook bij professor Driessen aan huis. Als hij eens professor Driessen bezoekt, is de man in grote zielenood. Hij vraagt aan student Comrie: 'Zou het voor zo één als ik nog kunnen om zalig te worden?' Alexander bidt in stilte ernstig voor de professor, die hij alleen laat, want hier kan alleen de Heere Jezus helpen, de Zaligmaker van zondaren. Alexander gelooft vast dat de Heere de professor een nieuw hart gegeven heeft. Op Gods tijd

wordt professor Driessen door de Heere uit die benauwdheid van zijn ziel gehaald.

Vaak liep Comrie naar het universiteitsgebouw, dat er toen stond. Nu staat er altijd nog een universiteit in de stad Groningen, maar het gebouw waar de universiteit in gevestigd is, staat op een andere plaats dan in de tijd van Comrie. Er is zeker nog wel iets uit die tijd dat Comrie studeerde te zien in de stad Groningen. Dat is de Martinitoren, die je hier ziet afgebeeld. Die was er toen ook al en naar die toren heeft Alexander Comrie vast meer dan eens gekeken.

De 97 meter hoge Martinitoren (d'Olle Grieze) aan de Grote Markt

Naar Leiden

Na ongeveer vier jaar studeren in Groningen, gaat Comrie verder met de studie aan de universiteit van Leiden. Hij wordt als student ingeschreven op 10 juli 1733. Hij studeert nog ruim een jaar in Leiden. Hij studeert er gedeeltelijk nog theologie, maar gaat er nog een vak bij kiezen, namelijk filosofie. Dat wordt er zijn hoofdvak. Grote filosofen worden wijsgeren genoemd. Als de studie in Leiden klaar is, levert Comrie een proefschrift in. Dat is een soort boek. Hij wordt doctor in de filosofie, nadat hij zijn proefschrift (met een deftig woord heet dat dissertatie) heeft verdedigd. Een bekend wetenschapper, professor doctor Wilhelmus Jacobus 's Gravesande, hielp Comrie met het op-

Prof. dr. W.J. 's Gravesande: zijn promotor

Universiteit Leiden

Comries studeerkamer en zijn proefschrift op een bureau

stellen van zijn belangrijke boek. Comrie slaagde! Voortaan mag hij zich doctor noemen. Vandaar dat er dr. voor zijn naam staat! De oudste universiteit van ons land, eenmaal opgericht door Willem van Oranje, als geschenk aan de Leidenaars vanwege het dapper stand houden in de strijd tegen de Spanjaarden, ziet er wat het gebouw betreft, nog vrijwel net eender uit als in de tijd dat Comrie daar filosofie heeft gestudeerd.

Dienaar van het Evangelie

Mede door toedoen van meneer Cornelis van Schellingerhout, een van zijn wel-doeners tijdens de studie, krijgt kandidaat of proponent, zoals men dat toen noemde, Alexander Comrie een beroep naar de gemeente van Woubrugge in Zuid-Holland. Waar ligt dit dorpje? Het ligt kort bij Leiden en Alphen aan den Rijn, aan de Woudwetering, een klein kanaaltje dat dwars door het dorp loopt. In dit dorpje heeft de eerste martelaar, Jan de Bakker ook ooit wel eens gepreekt.

Van Schellingerhout, die ook God mag vrezen, is lid van de gemeente van Woubrugge, een dorpje vlak bij Oudshoorn.

Niet lang na zijn promotie, meldt Comrie zich aan bij de classis van Leiden en Neder-Rijnland om te mogen worden toegelaten tot de bediening van het Evangelie. Op 2 november 1734 vindt het examen plaats. Ds. Simon Lodewijk van der Groe, predikant te Zoeterwoude, een jongere broer van de bekende oudvaders ds. Theodorus van der Groe, neemt

Ds. N. Holtius, zijn bevestiger

Comrie het examen af. Op 1 mei 1735

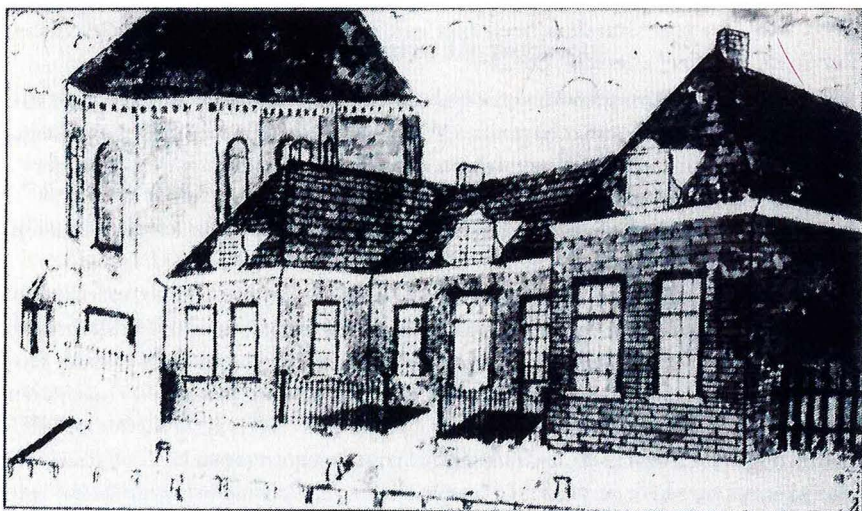
wordt Comrie bevestigd als predikant in de Hervormde kerk te Woubrugge door ds. N. (Nicolaas) Holtius uit Koudekerk, met een preek over Johannes 3 : 14 en 15. Kandidaat Comrie antwoordt heel plechtig op de gestelde vragen uit het formulier tot bevestiging van predikanten, dat ook in jouw psalmboekje achterin staat: 'Ja, ik, van ganser harte'. 's Middags preekt hij zijn intrede. De kerk zit stampvol. Zijn eerste preek als dominee van Woubrugge is uit Zacharia 6 : 15, waar we in Gods Woord lezen: 'En die verre zijn, zullen komen en zullen bouwen in de tempel des HEEREN, en gijlieden zult weten, dat de HEERE der heirscharen mij tot u gezonden heeft. Dit zal geschieden, indien gij vlijtiglijk zult horen naar de stem des HEEREN uws Gods'.

Ds. Comrie kwam van verre, uit Schotland en mocht weten dat hij naar Woubrugge moest komen om daar Gods Woord te brengen.

Predikant te Woubrugge

Toen Alexander het beroep had aangenomen, kwam hij in de pastorie van Woubrugge wonen. Maar...het was er zo stil. Hij was er helemaal alleen. Een vreemdeling in een vreemd land en dan alleen in een pastorie. Toch zorgde de Heere ervoor dat hij een vrouw kreeg. Na twee jaar in Woubrugge gestaan te hebben, trad Alexander in het huwelijk met Johanna de Heyde uit Middelburg. Zij passen heel goed bij elkaar. Johanna leeft eenvoudig en zorgt goed voor haar man. Als het nodig is, geeft ze hem ook goede raad.

Dominee Comrie heeft wel 38 jaar in Woubrugge gestaan. Hij is nooit in een andere plaats dominee geweest.

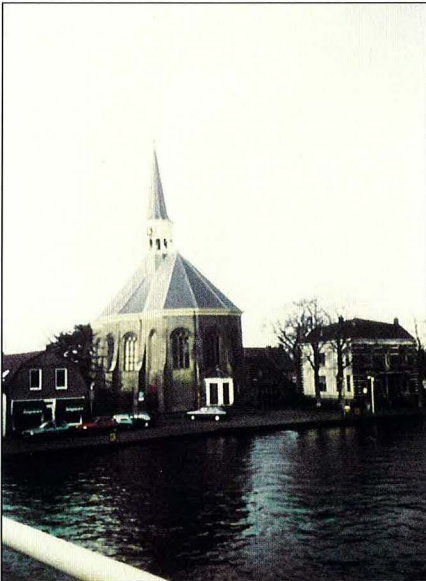

Oude pentekening van de pastorie te Woubrugge, waar Comrie in gewoond heeft aan de later naar hem vernoemde Comriekade. In 1841 werd deze pastorie verbouwd en in 1919 werd het huis gesloopt en verrees er daar een nieuwe pastorie.

Zorg en zegen

Op een keer zit Comrie in de studeerkamer samen met Van Schellingerhout, zijn vriend. Tranen lopen over de wangen van de dominee. Hij is erg ongerust over de gezondheid van zijn vrouw. 'De koorts is steeds erg hoog. En dat blijft maar zo', zegt hij tegen zijn vriend. 'Gelukkig mag het met het kleine meisje wel goed gaan. O, wat zijn we toch blij met haar!' zegt hij. Op 17 oktober 1738 is namelijk Rachel Cornelia geboren. Het echtpaar Comrie geeft hun dochtertje de roepnaam Rachel. Ruim een week na de geboorte van dit lieve kind is moeder Johanna ernstig ziek geworden. Tijdens en vlak na de geboorte van Rachel is al haar hoop en verwachting gesteld op de Heere God. Ze mocht ervan spreken hoe goed de Heere voor haar is geweest. Dan lopen de beide vrienden heel stil naar de kamer waar de zieke ligt. Van Schellingerhout knikt heel ernstig. Ook hij is bedroefd om wat hij ziet. 'Ze is erg ziek' fluistert hij, 'dat zie ik wel..'

De dokter heeft rust voorgeschreven. Niemand, behalve haar man, komt nog bij haar. Dominee Comrie blijft in de ziekenkamer. O, wat is zijn lieve vrouw Johan-

na toch ziek. Dat kan niet lang meer duren...Af en toe slaat Johanna even haar ogen op en ziet ze haar man. Na een poosje komt het einde. Ze zegt, duidelijk hoorbaar: 'God zal voor je zorgen. Zoek Hem en dien Hem. Hij zal tonen een Vader en Rechter der wezen te zijn en een Man der weduwen...!' Dan blaast ze de laatste adem uit. Ze sterft, bijna veertien dagen nadat ze moeder is geworden, op 29 oktober 1738, een diep bedroefde man achterlatend.

Hervormde Kerk en pastorie van Woubrugge na 1919

Hoe gaat het verder in het gezin van Comrie?

Hoe is het verder gegaan met de dominee en met zijn dochtertje? Rachel is door haar oma, mevrouw De Heyde uit Middelburg, meegenomen naar de Zeeuwse hoofdstad. Oma heeft trouw voor haar kleindochtertje gezorgd, wel jarenlang. Later is Rachel getrouwd met Gerhardus Boufy uit Schiedam. Het huwelijk werd gesloten op 16 juni 1757 in Rotterdam. Rachel heeft twee dochtertjes gehad: Joanna Maria en Cornelia Petronella. Zodoende werd dominee Comrie opa. De jongste dochter, Cornelia Petronella, is getrouwd op 1 juli 1784 met Cornelis L. Kolff te Baarn en lid geworden van de Waalse kerk. Moeder Rachel, Comries dochter dus, is niet oud geworden. Ze is maar 35 jaar geworden. Twee maanden voordat haar vader stierf, overleed zij.

Comrie zelf hield niet van eenzaamheid. Hij trouwde weer, een paar jaar nadat zijn eerste vrouw Johanna de Heyde, was gestorven. Op 25 april 1741 wordt Maria van der Pyll zijn vrouw. Dit huwelijk bleef kinderloos. Bijna 23 jaar zijn Alex-

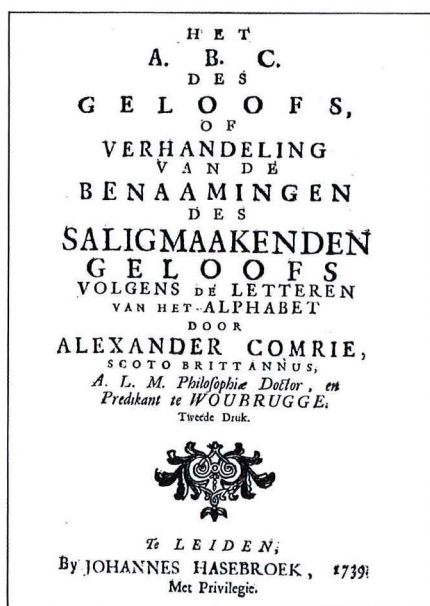
Hervormde Kerk van Woubrugge

ander en Maria getrouwd geweest, totdat Maria in het jaar 1764 stierf. Dominee Comrie is daarna nog een keer getrouwd. Catharina de Reus heette zijn laatste vrouw. Over de laatste twee vrouwen weten we niet veel.

Comrie als predikant

Comrie was een geleerd man. Dat merkte men ook als hij preekte. Soms sprak hij over de hoofden van kinderen heen. Johanna de Heyde, zijn eerste vrouw, had hem er wel eens heel liefdevol op gewezen dat hij eenvoudiger moest preken, zodat ook de kinderen er meer van konden begrijpen.

De studeerkamer was bij Comrie een geliefd vertrek. Daar zat hij vaak en hij studeerde veel. Hij verbleef graag in zijn pastorie, maar kwam niet zo veel in de gemeente. Het is bekend dat als hij op huisbezoek kwam, het ook goed was. Hij kwam niet voor koffiepraatjes. Hij maakte er geen geheim van dat hij door de drie wekelijkse preken (twee keer op zondag en één keer in de week) en ook de voorbereiding van de catechisaties, nauwelijks met andere dingen kon bezig zijn dan met deze zijn belangrijkste taak, vooral niet aan het einde van een week. Comrie ontving veel beroepen in de loop der jaren, maar mocht desondanks in Woubrugge blijven. Zo heeft de kerk van dat dorp het voorrecht gehad deze grote prediker in haar midden te mogen hebben gedurende 38 jaar! Hij schreef ook boeken. Veel van zijn boeken zijn tot vandaag de dag te koop. Een heel belangrijk boek was

Titelpagina van het "ABC des geloofs",
tweede druk, 1739.

(Collectie: H. van der Wereld, Alphen aan den Rijn).

het A.B.C. des geloofs. In dat boek schrijft Comrie over Bijbelse begrippen. Bijvoorbeeld bij de A. tref je begrippen aan als Aannemen, Algenoegzaamheid en nog vele andere zaken. Hij diept die zaken uit vanuit Gods Woord en verklaart dat. Ook schreef hij een verklaring (uitleg) over de eerste zeven zondagen van de catechismus. Ook Verzameling van Leerredenen (twee boeken over de leer van de kerk) en 'Verhandeling van enige Eigenschappen van het zaligmakend geloof' heeft hij geschreven. En verder nog onder andere: 'Twee pastorale brieven', 'Leer mij hoe ik bidden moet' (over het gebed) en 'Maak mij levend om Uws Naams wil'. Hij heeft nog veel meer boeken geschreven. Wel 29!

Onrust in het dorp

In Woubrugge heerst er geruime tijd grote onrust, doordat er een brandstichter iedere keer weer ergens andermans bezittingen in brand steekt. Wie het is? Niemand weet het. Vijf, zes branden vinden plaats in korte tijd. De schout (politie) zoekt naar de dader en probeert hem in de kraag te vatten. Men vraagt of dominee Comrie er iets over zeggen wil. Dat doet hij. Op de zondag na de zoveelste brandstichting ziet de gemeente een ernstige trek op het gezicht van de dominee. Dan zegt hij op die zondag in zijn preek: 'Gemeente, u weet allemaal wat er in ons dorp aan de hand is. Vooral de laatste tijd is het heel erg onrustig. Er is een gemene brandstichter actief. De schout en zijn dienaren hebben alles in het werk gesteld om hem te vangen. Dat is helaas niet gelukt. Wij weten hem niet te vinden, maar God weet hem wel te vinden. Misschien zit hij hier vanmorgen wel in de kerk. Dan is hij nu gewaarschuwd, in de Naam van God, mijn Zender.' Dan volgt het openbare gebed. Daarin smeekt dominee Comrie vurig of de brandstichter tot inkeer mag komen. Op maandagavond legt de dominee een bezoek af bij een ernstig zieke in de gemeente. Als hij naar huis loopt, begint het al donker te worden. Hij komt dicht bij de pastorie. Opeens staat hij stil. Wat ligt daar, voor de deur, op de stoep? Nieuwsgierig gaat dominee Comrie er naar toe. Het is een brief. Wie legt er nu een brief vóór de deur neer? Post wordt altijd overdag bezorgd. Dominee neemt

Hervormde Kerk van Woubrugge

de brief mee naar zijn studeerkamer. Hij maakt hem open en leest dan:

‘Dominee, ik durf me echt niet bekend te maken. Daarom heb ik deze brief bij u voor de deur gelegd. Ik ben zo bang. Zondag was ik in de kerk, toen u zo ernstig tegen de brandstichter sprak en bad. Die brandstichter, dat ben ik. Het werd me gisteren zo vreselijk benauwd. Geloof me, dominee, het is nu afgelopen met de branden. Ik heb er zo’n spijt van, maar ik kon het maar niet laten. En dat, terwijl mijn geweten me niet met rust liet. Maar, ik durf niet naar de schout te gaan. Ik vrees voor de straf. Dat begrijpt u toch wel? Er staat in de Bijbel: ‘Niemand heeft ooit zijn eigen vlees gehaat.’ Ik vind het zo erg, dat u niet om vergeving voor mij wilde bidden. Dominee, doet u dat toch alstublieft.’

Dat kan en mag niet. Men mag nooit zo maar over de zonde heen stappen, vindt dominee Comrie. ‘Deze man moet de rechte weg bewandelen en naar de schout gaan. Dat zal ik zondag in de kerk zeggen. Gelukkig lijkt het er wel op dat hij zijn leven zal gaan beteren. Hopelijk gebeurt dat ook echt,’ denkt de dominee. De rust keert terug in Woubrugge. De branden zijn inderdaad verleden tijd geworden.

Comrie tot de strijd geroepen

‘Nee, broeder Comrie, nee, het gaat niet goed met de kerk in Nederland’ zegt de man die tegenover dominee Comrie in zijn studeerkamer zit. Het is dominee Holtius, die eens Comrie tot predikant heeft bevestigd. Hij zit er erg over in dat er steeds meer remonstrants wordt gepreekt in de kerk. De remonstrant laat de zaligheid afhangen van de keuze van de mens. Dat kan niet. God schenkt de zaligheid uit genade alleen. Dat vinden beide dominees. Dominee Holtius slaat met zijn vuist op tafel en zegt: ‘Wij moeten daar tegenin gaan, Comrie. Het gaat om de waarheid. Om het behoud van de kerk. Ik heb uw hulp dringend nodig.’ Ds. Comrie kijkt eens naar ds. Holtius. Dan zegt hij: ‘U weet, Holtius, dat ik helemaal niet zo’n strijder ben. Aan vergaderingen en zo heb ik altijd al een hekel gehad. Ik meng me het liefst niet in kerkelijke kwesties.’

‘Het is uw en mijn dure plicht’ antwoordt Holtius dan. Eindelijk besluit dr. Comrie om te helpen. Als men een boek of een verweerschrift schreef in die tijd, moest men daar toestemming voor krijgen van een classis. ‘Wij vragen geen toestemming, broeder, we hebben Gods Woord aan onze kant’, zegt Holtius. Dan stellen ze twee boekjes samen in de vorm van een samenspraak. Men noemt de ene persoon Allesverdrager en de andere Onverschillige. Een tweede boek gaat over Rechtzinnige en Liefhebber van de waarheid. Ze werken hard aan deze boekjes.

Velen stemmen ermee in. Anderen, dominees, schrijven dikke boeken om tegen deze boekjes in te gaan. De Staten van Holland laten ten slotte aan dominee Holtius weten dat hij geen theologische boeken en geschriften meer mag uitgeven zonder hun speciale toestemming.

Comries levensavond en overlijden

In de winter van de jaren 1770 op 1771 wordt Comrie voor de eerste maal getroffen door een langdurige ziekte. Hij knapte nog weer wat op en sterkte aan. In de loop van 1771 kon hij weer meer preken in de Woubrugse kerk. Op den duur kan hij bijna niet meer voorgaan. Op 4 april 1773 spreekt hij een kort woord van afscheid bij de laatste 'Belijdenis Predicatie', toen enkele jonge lidmaten belijdenis deden. Hij roemde de hartelijkheid van zijn gemeenteleden en sprak over de band die er mocht zijn ontstaan in de loop der jaren, vooral ook een geestelijke band met Gods volk. Hij sprak over 1 Johannes 2 : 24: 'Hetgeen gij lieden dan van den beginne gehoord hebt, dat blijve in u. Indien in u blijft, wat gij van den beginnen gehoord hebt, zo zult gij ook in den Zoon en in den Vader blijven.' Comrie vermaande de gemeente om altijd te blijven bij die waarheid, die hij heeft mogen verkondigen in de gemeente.

Het lijkt hem beter om niet in Woubrugge te blijven wonen. Dan zal hij nog geen uiterlijke rust krijgen, omdat hij zo velen uit de gemeente kent. En...die rust heeft hij juist zo hard nodig. Daarom gaat dominee Comrie verhuizen naar Gouda. Hij mag daar niet zomaar gaan wonen. Nee, dat moet hij eerst vragen aan de burgemeester en het gemeentebestuur van die stad. Ook moet hij de eed als poorter(burger van een stad) afleggen. Volgens het 'Poorterboek' van Gouda heeft hij dat op 30 maart 1773 gedaan. Op deze dag hoort hij dat ook zijn vrouw in Gouda mag komen wonen.

Ze gaan er wonen in één van de grote huizen aan de Westhaven. Daar leeft hij stil en rustig. Hij is veel thuis. Als hij in de herfst van 1774 zijn enig dochter, Rachel, verliest door de dood, treft hem dat bericht bijzonder. Na dit verlies lijkt dominee Comrie aan te voelen dat ook hij niet lang meer zal leven. Nu zijn dochter is overleden, moet zijn testament opnieuw worden opgemaakt. Zijn twee kleindochtertjes zullen later alles van hem erven. Hij was behoorlijk rijk. Zijn vrouwen hadden nogal wat geld en goederen. Hij heeft vier boerderijen en nog meer andere huizen en stukken grond. Ook staat er in zijn huis veel goud-

en zilverwerk en porselein.

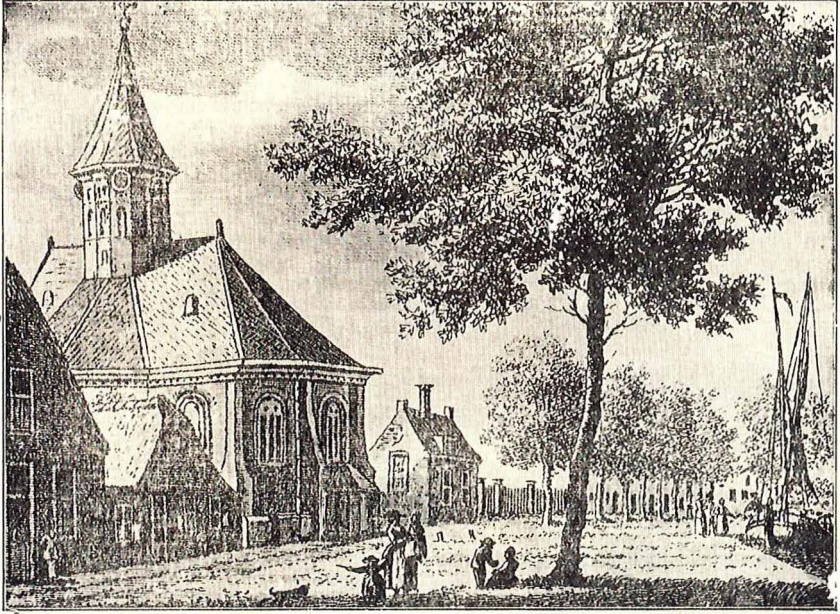
Op zaterdag 10 december 1774 sterft dominee Comrie. De Heere haalt Zijn kind en knecht voor eeuwig Thuis. Hij heeft de goede strijd gestreden. Paulus zegt dat zo mooi: 'hij heeft de loop beëindigd, hij heeft het geloof behouden. Voorts is hem weggelegd de kroon der rechtvaardigheid, welke hem de Heere, de rechtvaardige Rechter, in die dag geven zal.'

Begravenis

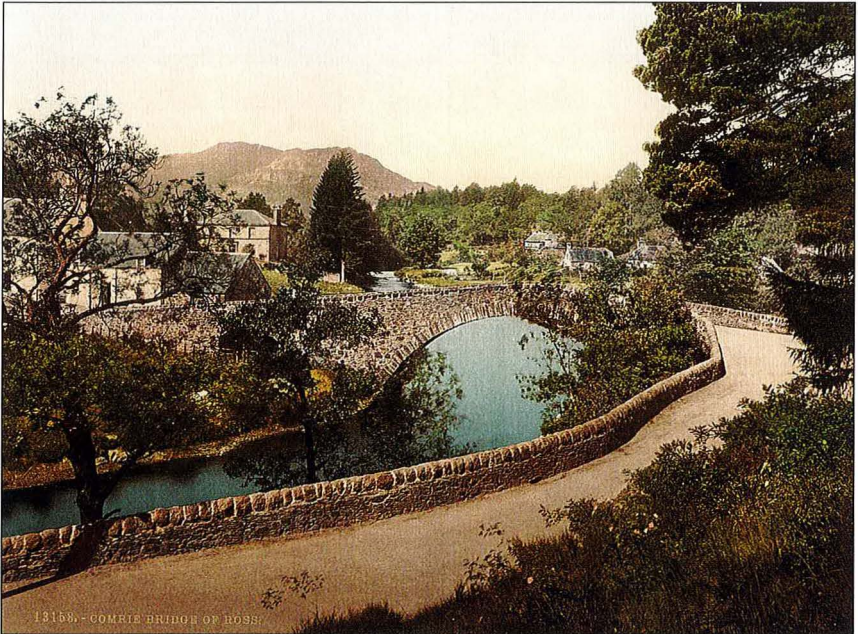
Op woensdag 13 december wordt dr. Alexander Comrie begraven. Het is een deftige begrafenis! Hij wordt begraven 'in de hoogste klasse'. Zijn begrafenis en de kosten daaromheen bedroegen 30 gulden, een voor die tijd aanzienlijk groot bedrag. Bij het open graf in de kerk wordt niet veel gesproken. Het graf werd gekocht voor 50 gulden. Zijn graf vinden we niet meer terug. Het was zijn eigen wil dat er op zijn grafsteen niets gebeiteld zou worden. Al tijdens zijn leven gaf ds. Comrie niets om eeren aanzien. Toch is er onderzocht waar hij dan wel precies begraven ligt in de Sint Janskerk. Men vond uit dat zijn graf is gelegen in het oude Noordpand, de 34ste rij, het zevende graf. Dat is dus in de noorderzijbeuk, in de hoek, onder één van de beroemde Goudse glazen, ongeveer in het soberste hoekje van deze lange kruisbasiliek. Al spoedig wordt ook in Woubrugge bekend dat hun vroegere dominee is gestorven. Op zondag 18 december preekt ds. B. Ouboter, de opvolger van ds. Comrie in Woubrugge en herdenkt hij het overlijden van ds. Comrie. Hij spreekt over Hebrëeën 13 : 7: 'Gedenkt uwer voorgangeren...' Een mooie tekst om nog eens stil te staan bij het werk dat ds. Comrie heeft mogen doen gedurende 38 jaren in Woubrugge, Ds. Ouboter wijst erop dat dominee Comrie Gods genade aan zijn ziel heeft ondervonden. Nu mag de predikant juichen voor Gods troon.

Sint Jans Kerk te Gouda

Woubrugge ten tijde van Comrie

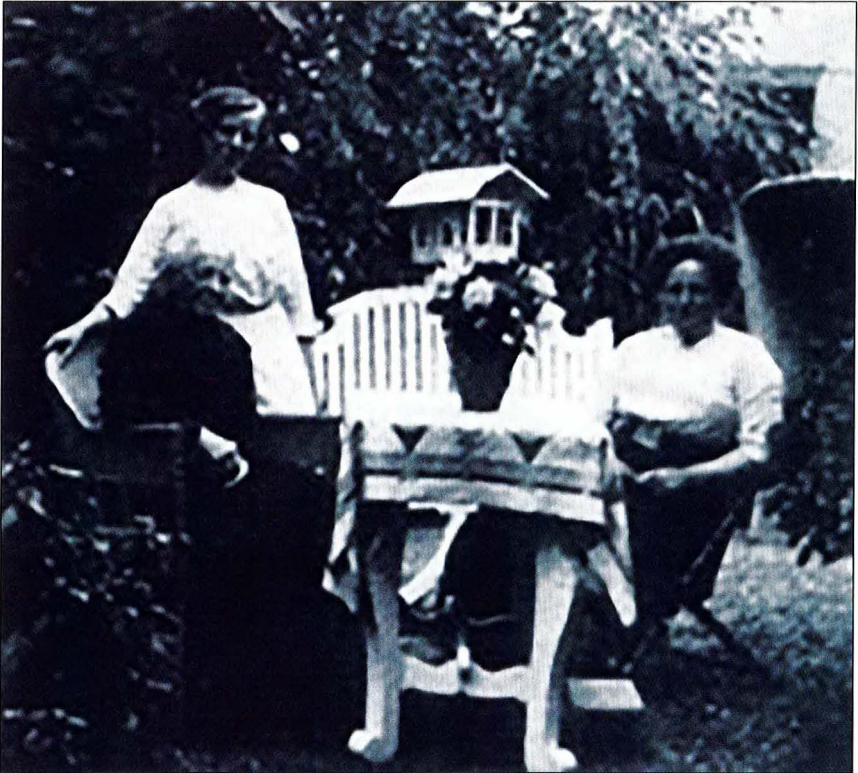

Comrie Bridge of Ross

Ten slotte

Na zijn dood is Alexander Comrie een bekende dominee of zoals men hem ook wel noemde, een theoloog, gebleven. Zijn preken en andere boeken worden tot vandaag de dag nog gelezen.

In het voormalige kleine museum van meneer O.C. van Hemessen te Woubrugge, een veldwachter van beroep, waren herinneringen aan Comrie ten toon gesteld. De bul, het papier waarop geschreven staat, dat hij tot doctor in de filosofie was gepromoveerd, lag daar. Maar ook al zijn door hem geschreven boeken; van elke druk lag er een deel. Ook zijn enige portret, dat in het bezit was van Gerarda Johanna Cornelis de Groot, wonend te Bussum, de laatste nazaat van dr. Comrie, was te zien. Verder lagen er in een vitrine (kast achter glas) de familiewapens van de familie Comrie, een door Comrie zelf opgesteld geslachtsregister, een avondmaalstel, dat in de eredienst te Woubrugge ten tijde van Comrie was gebruikt, gebruikte kerkbijbels uit diezelfde periode, de brief van de brandstichter, vijftig kerkzegels van Woubrugge in lak, een tekening van het kerkinterieur, een tekening van de pastorie. Nu is het museum Van Hemessen opgegaan in het grotere museum van Woubrugge, sinds 2011. Daar zijn nog stukken aanwezig, die ik jullie net opgenoemd heb en nog wel meer. Als je in de buurt bent, moet je eens in dat museum kijken.

Gerarda Johanna Cornelia de Groot: de laatste nakomeling van ds. A. Comrie. Zij overleed op 10 november 1912 te Bussum, op 84-jarige leeftijd.(zittend links).

Er is in het dorp Woubrugge nog een straat naar Comrie vernoemd, namelijk de Comriekade (predikant van 1735-1773). Een eerbewijs aan de man, die er dominee is geweest.

Comriekade te Woubrugge

Lang nadat Comrie gestorven is, leest een andere dominee de boeken, die hij geschreven heeft. Die man heet ds. G.H. Kersten. Hij is onder de indruk van wat hij leest en besluit dat hij die boeken ergens opnieuw wil laten drukken, zodat er meer mensen zijn die ze kunnen gaan lezen. Ds. Kersten heeft veel gedaan voor de verspreiding van deze goede lectuur. Zowel deze predikant (een voorman van de Gereformeerde Gemeenten (in Nederland) als dr. A. (Abraham) Kuiper (voorman van de Gereformeerde Kerken in Nederland), als drs. A. Vergunst (docent aan de Theologische School te Rotterdam van de Gereformeerde Gemeenten en predikant van die gemeenten) voelden zich geïnspireerd door de werken van Comrie.

De boeken van Comrie worden echt gekocht! De mensen moeten hun best doen om ze te lezen, want de zinnen zijn vaak lang en moeilijk te begrijpen. Maar toch...Comrie mag nog spreken nadat hij gestorven is. God heeft Zijn werk willen zegenen, tot eer van Zijn Naam.

Kort nawoord

Nu snappen jullie vast wel dat de naam Comrie erg belangrijk is geweest voor mensen die boeken van hem gelezen hebben, die hen tot een rijke zegen waren. Maar nu snap je óók en vooral dat jullie eigen basisschool in Kruiningen met ere die naam mag dragen! Dat jij op de Comrie-school leerling bent (geweest). Met genoegen heb ik dit boekje, waarin vele platen en foto's staan, die direct of indirect met het leven van Comrie te maken hebben gehad, mogen schrijven en samenstellen.

Daarbij heb ik soms wel eens gedacht aan die tekst uit de Bijbel: 'De gedachtenis des rechtvaardigen (Comrie in dit geval) zal tot zegening zijn! (Spreuken 10: 7a). Moge de Heere dat bovenal geven en in vervulling doen gaan.

Soli Deo Gloria. God alleen de eer!

C. van den Bovenkamp

Geraadpleegde literatuur

1. Het leven van Comrie, brochure voor de leerlingen van de dr. A. Comrieschool te Kruiningen. Kruiningen, 29 januari 1993.
2. Dr. Alexander Comrie, een 18de-eeuwse Woubrugse predikant (1706 - 1774), Uitgave Vereniging 'Otto Cornelis van Hemesen', Woubrugge, 1985.
3. B. Hooghwerff: 'Een vreemdeling in de storm - uit het leven van Alexander Comrie. Den Hertog, Houten, 2016.
4. Oude Paden, artikel: 'Woubrugge na Comrie' van B. Hooghwerff. nummer van maart 2019.
5. ds. J. Schipper: 'Alexander Comrie, zijn leven en werk'. De Banier, Apeldoorn, 2016.
6. 'Oudvaders', bronnen van Gereformeerd geloven', nr. 6, bijdrage over Comrie: 'Alexander Comrie en de tolerantie' van ds. A. Moerkerken. De Groot Goudriaan, 2011.
7. Dissertatie 'Alexander Comrie' door dr. A.G. Honig, ingeleid door prof. dr. D. Nauta. Uitgave J.J. Groen, Leiden, 1991.
8. 'Levensgeschiedenis van Alexander Comrie in leven Dienaar des Woords bij de Gereformeerde Kerk te Woubrugge'. Auteur onbekend, brochure, mei 1923.
9. Dr. Alexander Comrie predikant van Woubrugge, J.H.R. Verboom, De Banier, Utrecht, 1985.

Foto-verantwoording:

De in Schotland gemaakte foto's komen uit de collectie van de heer J.M. Schot te Gorinchem.

De foto's/platen/opnamen die op de Nederlandse periode van Comrie betrekking hebben, zijn beschikbaar gesteld door diverse instanties en personen.

Uit het voormalige kleine Museum Van Hemessen te Woubrugge had de heer H.P.A. Poortvliet, directeur van de dr. A. Comrieschool te Kruiningen, een aantal kopieën van foto's en pentekeningen meegekregen. Een deel daarvan is gebruikt.

Het oude museumpje is in 2010 en 2011 grondig verbouwd en uitgebreid. Het heet nu het Museum Van Hemessen en is niet langer een soort 'oudheidkamer' meer. Het museum is gevestigd aan de Dr. Lothlaan 1 in Woubrugge.

